

Hozzászólás a Magyar Orvosi Nyelv IV. évfolyamának 1. száma ürügyén

Tisztelt Szerkesztőség!

Az utóbbi évek orvosi irodalmából számomra a legnagyobb örömet a Magyar Orvosi Nyelv okozta, megjelenésével és tartalmával egyaránt. A magános harcosok helyét végre jóval erősebb közösség vette át. Bátrabban merem remélni, hogy a közös célért, a magyar orvosi nyelvért végzett munka – ha nehezen is, de – eredményes lesz.

A lapot olyan szeretettel tartom a kezemben, mint annak idején valamelyik nyiladozó értelmű unokámat, akihez mindig a jobbtás szándékával szóltam. A IV/1. szám első oldalait olvasva ez a szeretet fogalmazott meg bennem néhány gondolatot és kérdést. A bulvárlapok magyar nyelv ellen elkövetett vétkeiket másképpen ítélem meg, mint a Magyar Orvosi Nyelvben olvasható bagatelleket. Nem a tökéletességet hiányolom, mindannyian messze vagyunk attól; a számítógép akkor csempész be hibákat, amikor akar.

1. **SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG** (a lap belső borítóján). Miért két szó, ha nyelvünk helyességén őrködő könyvekben egy?

2. *Prof., prof., Prof. dr. és Dr., dr.* (2. és 4. oldal). Tudatlanságomat fejezem ki a kérdéssel: mennyire szorosan tartoznak ezek a rövidítések az illető nevéhez? Ha szorosan, a nagybetű mindig nagybetű? Más kiadványokban a családnév előtt rendszertelenül kezdődnek nagy- vagy kisbetűvel, függetlenül attól, hogy felsorolásban, kettőspont után, mondat elején vagy közben vannak. A szótárak is „Dr. vagy dr.”-t írnak. Egyeseknek a *Dr* „nagydoktor”-t jelent. Melyik írásmód a helyes? Elhagyhatjuk a titulusokat, ha azok a név lényeges részét alkotják?

3. *Úgynevezett* (5. és 7. oldal). Az idézett helyeken *un.* vagy *u.n.* van a helyes *ún.* helyett. Ha valaki levelét közli a lap, milyen esetekben és milyen mértékig köteles a levélíró hibáit kijavítani? A szó szerinti idézetben természetesen maradjon meg a *régies* rövidítés vagy írásmód. És a sajtóhiba? Láttam elért című közleményt „élethűen” idézni. Járuljunk hozzá a hiba terjedéséhez? Hol a határ?

4. *Írni-szerkeszteni* (5. oldal). Más feladat írni, más szerkeszteni. Miért terjed ez a kötőjeles írásmód az *írni és szerkeszteni* vagy *írni, szerkeszteni* helyett? Hasonlóan zavaros – főleg előadásban – a *kutatás-fejlesztés*, hiszen kutatásfejlesztésnek érthetjük a kutatás és fejlesztés helyett. Nem tartom követendőnek a *kéz-láb remegés* (6. oldal) típusú, teljesen fölösleges és indokolatlan kötőjelezést a *kéz- és lábremegés* helyett. Torzítsuk el a Szózatot *ápol-eltakar, áldjon-verjen és élned-halnod kell* összevonásokkal?

5. *Nagykötőjel* (6. oldal). Használatát az Értelmező Kéziszótár „tömör szókapcsolat”-ra korlátozza, Bősze professzor úr „pontosan meghatározott tartományra”. A közlemények, könyvek írói aligha veszik figyelembe ezt a két meghatározást, talán nem is értik. Akkor a lektorok vagy korrektorok miből tudják megtalálni, hogy a szerző vajon mire gondolt? Pl. amikor ezt írta: „Tartsuk a kémcsövet 2-3 percig 80 fokos vízben!” Küldjük vissza a szerzőnek, hogy foglaljon világosan állást („a 4 perc már tönkreteszi az anyagot”), vagy írja így: „2–3 percre”? Ha a normális spermiumfej hossza egyik könyvben 4–6 μm , a másokban 3–5 μm , az eltérő számadatok a *szerzők* szerinti pontos tartományt jelentik és nem a valóságot?

6. *Őket* (6. oldal). Ha személyekről van szó, én azt mondom *őket*, ha tárgyakról *azokat*. Osztályfőnökiünk rossz jeggelyel büntetett, ha felcseréltük ezt a két szót. A moziban mégis azt halljuk, hogy „ez itt az igazgató”, a személtápatokra pedig azt mondják, hogy „szedjék *őket* össze”. A köznyelvből szinte teljesen kipusztult az *azokat*, dölyfösen uralkodik az *őket*. Helyes ez?

7. *Észrevétlen* (5. oldal) az észrevétlenül helyett. Melléknév a határozószó helyén. A köznyelvben a legdivatosabb szavak közé tartozik a csúf *abszolút*, viszont gyakorlatilag kihalt az *abszolúte*. Jó irányba megyünk?

8. *Egy* (2., 5. és 6. oldal). Az ötvenes évek elején osztályfőnökiünk a germanizmusok kerülésére buzdított, sőt, kényszerített minket. Az ilyen mondatokból („...csenevészé válik, *egy* zagyva keverékké...”, „...ha különírt szókapcsolathoz *egy*, az egészre vonatkozó utótagot csatolunk...”, „...pontos határokat, *egy* pontosan meghatározott tartományt...”) piros ceruzával húzta ki az *egy*-et. Gondolatban én is így tettem, és a kihúzás mind a három példamondat előnyére vált. „Fejlődik” a nyelvünk, vagy az én félévszázados tudásom avult el?

Hasonló, nem kifejezetten szaknyelvi kérdések másokban is felvetődnek. Azért is kitűnő ötlet, nagy érték ez a lap – csak ne-hogy megszűnjön! –, mert lehetőséget kínál közös nyelvi gondjaink megvitatására.

Nagyon várja a következő példányt:

Dr. vagy dr. Berényi Mihály
ny. egyetemi tanár

(Ui. Ha hozzászólásommal nem sértettem meg senkit, az urológia területéről szívesen gyűjtögetnék gyomlálni valókat. Mekkorára lehet a „csokor”?)

Tisztelt Professor Úr!

Természetesen egyáltalán nem sértett meg senkit: nyelvi vitákat folytatni, szaknyelvünkről beszélni, írni, adott esetben egy éppen a szaknyelvvél foglalkozó lap hibáira kultúráltnak vagy akár ironikusan rámutatni: nem lehet sértődés tárgya – mindannyiunkat a jó szándék, a segíteni akarás vezérel, közös ügyön fáradozunk, s a tartalmas gondolatcseréhez a vita, a kritika, a bírálat is hozzátartozik. Így van ez rendjén!

S most megpróbálunk legalább néhány kérdésre megfelelni! Hogy miért szerepel két szóban a „SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG”? Mert e lap szerkesztője figyelmen kívül és hibásan járt el... Igaza van! A helyes írásmód az egyszavas változat: „SZERKESZTŐBIZOTTSÁG”. (Ezt az egyszerű tényt maga a Magyar helyesírási szótár is rögzíti...)

A név előtti Dr. vagy dr. rövidítések esetében nincs szó a „nagydoktorság” kérdéséről: ez egy régi keletű, de téves nyelvi babona. Alaphelyzetben a név elé csak a „dr.” dukál. Aki akadémiai doktori címmel is bír, annak neve után bátran jelölhető ez a tény is (például így: „Amint azt dr. Bubó Bubó, az orvostudományok – vagy: az MTA – doktora azt előadásában már mondta...”). Az viszont fontos, hogy amennyiben egy név különösen kiemelt helyen, főként ha megszólításban szerepel, akkor a tiszteletadás okán nagybetűvel kezdjük a nevet írni, akár „nagydoktor” az illető, akár nem. (Álljon itt is egy példa! „Tisztelt Dr. Berényi Mihály, kedves Tanár Úr!”: hangsúlyozni kell, hogy csak a megszólított személyre utaló megnevezéseket írjuk nagybetűvel, a névelőket és az egyéb közbeszúrt szavakat – példánkban a „kedves” jelzőt – természetesen kisbetűvel kell írni.) Azt persze már nehezebb eldönteni (talán egyéni ízlés kérdése is...), hogy az adott név a maga szövegkörnyezetében mennyire kiemelt helyzetű...

Az „úgynevezett” szó helyes, szótárazott rövidítése természetesen „ún.”, de ha történetesen valaki másként rövidíti (gyakran találkozhatunk például az „ú.n.” formával is) és úgy is marad benne a szövegben, akkor sem történik olyan nagy tragédia, egyszerűen azért, mert ez jelentészavart, érthetlenséget azért nem okoz, s végül is a helyesírás nem elsősorban megállapodás szerinti öncélú szabálygyűjtemény: a helyesírás fő célja a világos, félre nem érthető gondolatátadás szolgálata! Professor úr itt utal a lap készítőinek, főszerkesztőjének, szerkesztőinek felelősségére is. Nagyon nehéz kérdés ez. Természetes például, hogy a nyilvánvaló betűel-
ütéseket vagy az egyértelműen csak a gyors gépelés okozta helyesírási hibákat ki kell javítani, de nagyon sokszor kerül a lektor, a szerkesztő ezeknél sokkal nehezebb helyzetbe. Az ezekkel kapcsolatos kérdések taglalása külön komoly tanulmányt igényelne...

A példaként mutatott összekapcsolási módok („írni-szerkesz-

teni”, „írni és szerkeszteni” „írni, szerkeszteni”) voltaképp mind helyesek, használhatóak. Az más kérdés, hogy az első, kötőjelezős változat mostanság valóban egyre gyakoribb, de ez nyelvi divat kérdése – s minden divatra érvényes: nem tart örökké, idővel majd lanyhul, múlik, s ez az írásmód is megtalálja nyelvünkben-írásunkban (nyelvünkben és írásunkban) a maga megfelelő súlyú helyét.

A nagykötetjel problémáit nagyon jól mutatják a professor úr küldte példák. Bizony: a szerző foglaljon világosan állást az ügyben, hogy „a 4 perc már tönkreteszi-e az anyagot” vagy nem! Természetesen ez kissé eltúlzott példa, és ha világos, hogy tartalmilag mit is akar mondani a szerző, akkor magunk is átjavíthatjuk ezt a „kis bakit” – ám egy tudományos értékű cikket írni akaró szerző nem engedheti meg magának azt a slendriánságot, hogy mondanóját szakszerűtlenül, adott esetben szakmailag félreérthetően engedje megjelenni – no de hát mire valók a szakmai és a nyelvi lektorok? Ha az egyik könyv szerint 4–6 µm, a másik szerint 3–5 µm a normális spermiumfej hossza, akkor valóban elgondolkothatnánk, hogy végül is mekkora egy normális spermiumfej: igen, az eltérő számadatok e helyzetben csak és csupán a szerzők szerinti pontos tartományt jelentik – persze ez megint erősen eltúlzott példa, de tiszta lesz a helyzet, ha azokat a fránya nagykötetjeleket kötőjelekre cseréljük – szabatosság, szakmai igényesség és tudatosság: ez legyen a mérce!

Az „észrevétlen” és az „észrevétlenül” szavak használata egyaránt helyes. Csak nyelvfejlődésünk utóbbi időszakában kezdett el terjedni az „észrevétlenül” alak, s ennek az lehet az oka, hogy nyelvhasználók ösztönösen próbálnak hangsúlyosabb különbséget tenni a jelzői és a határozói jelentést sugalló formák között. Mindenesetre itt nem beszélhetünk hibáról.

Az „egy” határozatlan névelő példákban bemutatott használatával szintén nincs gond: a nyelvhasználati jelenség háttérben kétségtelenül tetten érhető a német nyelvi hatás, de ez az „egy” már oly annyira beépült anyanyelvünkbe, olyan elfogadott és természetes, hogy nem lehet benne kifogásolni valót találni. Ráadásul a germanizmusok üldözése ma már nem időszerű, nem lehet komoly cél; ezzel az erővel – hogy egy kedves példám említsem – az „Itt van a kutya elásva!” szólást is szapulhatnánk, pedig hát ez aztán igazi germanizmus: egy németből tükkörfordítás... Az igazi mai nyelvi kihívás a nyelv művelés számára az angolszász hatások kivédése, kezelése, kordában tartása: jelenleg ez anyanyelvünk gondozásának legsúlyosabb, legnehezebb feladata!

Tisztelettel és kíváncsian várva a további, tetszőleges terjedelmű „nyelvügyi csokrokat” kívánunk minden jót!

a szerk.